

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті показані можливості взаємодії держави з бізнес-асоціаціями як недержавними організаціями та НУО у структурах «корпорації учасників» для вирішення соціальних проблем в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, неурядові організації, громадянське суспільство.

Прискорення трансформаційних процесів глобалізації ускладнює відносини між акторами взаємозалежного світу, загострюючи проблеми економічного, політичного, соціального характеру. Структурні зміни в економіці, викликані новими технологіями, продовжують послабляти значення інститутів держави як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Найгірше те, що швидкими темпами руйнуються соціальні засади існування держави. Це положення стосується як багатих, так і бідних країн. Відмінність полягає в темпах та потенціалах держав стримувати руйнівні тенденції. Водночас збільшення впливу приватних монополістичних засобів масової інформації поглиблює зразки, спрямовані на індивідуалізацію способу життя та плюралізацію ціннісних систем. Зрештою відбувається трансформація індивідуальних та колективних ідентичностей. Водночас рівень безробіття та зубожіння населення повсякчас зростає. Як у бідних, так і в багатих країнах зростає рівень злочинності, спалахують жорстокі національні та етнічні конфлікти, виникають небезпечні хвороби, зростає рівень споживання наркотиків. Як результат швидкими темпами збільшується розрив між суспільством і державою, між нечисленними багатими й численними бідними як у

**КЛИМЕНКО О.А.,
кандидат політичних наук,
доцент, старший
науковий співробітник,
Інститут світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України**

самих державах, так і в усьому світі в цілому. Складність відповідних процесів для збалансованого функціонування як самої держави, так і системи міжнародних відносин у цілому визнається аналітиками, науковцями, політиками, громадськістю в усьому світі.

Відтак, зважаючи на актуальність проблеми, спробуємо розглянути небезпечні тенденції руйнування громадянського суспільства як такого, що разом із державними інститутами впливає на реалізацію принципів соціальної справедливості в країнах; охарактеризуємо потенціали акторів, спроможних впливати на покращення соціальних стандартів життя суспільства в цілому, зокрема таких, як бізнес-асоціації та неурядові організації у складі стейкхолдерських структур великих корпорацій. Як у випадку із бізнес-асоціаціями, так і у випадку із стейкхолдерською участю НУО варто відзначити, що їхня діяльність є новою за змістом і за формою ведення, а також актуальною в контексті проблем глобального світу.

Взаємодія державних секторів, бізнесових структур та громадянського суспільства є традиційною для розвинутих країн. Проте на сьогодні вона не дає бажаних результатів унаслідок втрати довіри більшості громадян до інститутів влади. В умовах руйнівних тенденцій глобалізації держави зосереджені значною мірою на збереженні або укріпленні власних інститутів, бізнесові структури – на практичних результатах отримання прибутку, громадянське суспільство дотримується ролі критика, рідко пропонуючи можливі шляхи розв'язання нагальних проблем.

Водночас занепокоєність громадськості викликана проблемою слабкості забезпечення соціальної справедливості, ігноруванням моральних цінностей в умовах ринку, зростаючим індивідуалізмом населення.

Як відзначають аналітики, громадянське суспільство в агресивних умовах глобалізації є послабленим у розвинутих країнах. Можна стверджувати, що в країнах нової демократії громадянське суспільство є абсолютно розпорошеним з елементами квазігромадськості й таким, що неспроможне висловлювати інтереси більшості суспільства. Тенденції небезпечні, якщо враховувати, що громадянське суспільство є необхідною складовою існування демократичної держави.

Зокрема серед теоретиків громадянського суспільства, таких як Д.Путман, Е.Альтватер [1], переважає думка, що громадянське суспільство є необхідною умовою економічної ефективності. Так, Альтватер відзначає, що ні система вільного

ринку, ні державне регулювання не забезпечують самі по собі найкращих шляхів інновації та еволюції виробництва, досягнення максимально можливих темпів економічного зростання та забезпечення матеріального добробуту [1, с. 149]. Автор підкреслює, що неринкові чинники, такі як соціальний спокій та прийнятність для населення матеріальна інфраструктура, можливі за умов існування інституціональної інфраструктури громадянського суспільства [1, с. 156]. Очевидно, що громадянське суспільство не є таким, що створюється за допомогою недемократичної держави, воно є таким, що забезпечує державі елемент стабільності в умовах демократії, посилює її соціальні функції. Відтак відносини між громадянським суспільством та демократичною державою взаємообумовлені, вони ґрунтуються на необхідній підтримці. «Тільки демократична держава може створити демократичне суспільство... Громадянськості, яка робить демократичну політику можливою, можна навчити лише у структурах асоціацій, приблизно рівні й поширені можливості, які підтримують структуру, повинні бути підтримані демократичною державою», – підкреслює дослідник М. Вальцер [2, с. 21].

Очевидно, що, підтримуючи громадянське суспільство, необхідно підтримувати численні групи населення. Особливістю сучасних умов глобалізації є те, що інтереси більшості громадян дедалі більшою мірою можуть представляти найбільш вразливі прошарки населення, безробітні, групи людей з інвалідністю або з хронічними захворюваннями, люди, залежні від наркотиків, безхатьченки тощо. Зрештою ці групи людей слабо представлені в громадських організаціях або зовсім не мають громадського представництва. Для цих груп характерна ерозія соціальних зв'язків, яка веде до виникнення соціальної ізоляції. Відомий дослідник Р. Дарендорф вважає, що неспроможність сучасного суспільства забезпечити участь соціально вразливих груп населення призводить до відторгнення ними пануючих систем цінностей і спроб знайти альтернативу їм у наркотиках, злочинності та інших сферах протесту [3, с. 251]. Водночас саме в неурядових організаціях мають виховуватися громадяни, активізуватися соціально розпорошені групи населення. Проте їх інтереси мають значною мірою враховуватися в діяльності неурядових організацій, у політичних структурах та державних органах соціального захисту.

Участь у неурядових організаціях має забезпечувати можливість бути «почутими» в держав-

них інститутах, у засобах масової інформації, серед представників неурядового сектору на міжнародній арені.

Відтак побудова громадянського суспільства є одним із шляхів розв'язання соціальних проблем. Громадянське суспільство надає захист правам громадян щодо соціальних стандартів життя, спонукає їх до активної громадянської позиції. Разом з тим інститут держави, який переживає сьогодні кризу, менше ніж будь-коли спроможний надати таку можливість громадянському суспільству. Однак існують численні способи зменшення бідності та соціальних проблем у суспільстві. Сьогодні найуспішніші учасники глобального світу можуть взяти на себе частину зобов'язань перед незахищеними верствами населення, сприяти покращенню рівня життя найбідніших.

Провідні актори глобального світу – транснаціональні корпорації, маючи найбільші переваги перед державними акторами в економічній, політичній і, останнім часом, соціальній сферах, нині намагаються подолати існуючий дисбаланс у співробітництві з ними, усвідомлюючи неспроможність самотійно або домінантно розв'язувати глобальні проблеми сучасності, розуміючи небезпеку, яку несе із собою руйнація інститутів держави.

Поширеною формою участі великих корпорацій у соціальній сфері є програми корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. Сучасний список стандартів соціально відповідального бізнесу включає положення стійкого розвитку, соціально відповідального інвестування, соціального аудиту. Передбачається поширення цих стандартів на різні сфери і напрями бізнесової діяльності.

Поява кодексів соціальних стандартів діяльності корпорацій пов'язана з активністю організацій, груп, спільнот, які стають їх партнерами і впливають на їхню діяльність як своєрідний соціальний інститут. Отже, сучасні корпорації, для яких характерні багаторівневі зв'язки, визначають себе як «корпорації учасників» (stakeholders corporation). Суть у тому, що в діяльності корпорацій, спрямованій на поліпшення соціальних стандартів, поряд із власниками і менеджерами беруть участь й організації громадянського суспільства, інші економічні агенти, органи місцевої влади. Всі вони виступають у ролі стейкхолдерів [4, с.118].

Корпоративна соціальна відповідальність є формою саморегулювання, інтегрованою в бізнесову діяльність. Через корпоративну соціальну відповідальність компанії відстежують та переконаються у відповідності своєї діяльності щодо за-

конів країни, у якій вони працюють, дотримуються етичних стандартів та міжнародних норм. Неурядові організації, виконуючи притаманні їм функції, виступають «на сторожі» виконання корпораціями своїх зобов'язань перед працівниками, місцевими спільнотами, державними інституціями соціального захисту. Як підкреслюють аналітики, соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність суб'єктів бізнесу щодо дотримання норм і правил, які непрямо впливають на якість життя окремих соціальних груп та суспільства в цілому [5]. Актуальність соціально відповідального бізнесу зростає через посилення руйнівних тенденцій глобалізації. Через ігнорування або недостатню увагу підприємців до вимог та запитів суспільства виникає необхідність використовувати соціальні програми для бізнесу. Якщо ж говорити про переваги соціальної відповідальності для самого бізнесу, то тут варто відзначити, що недоліки соціальної діяльності позначаються переважно в уповільненні відтворення трудових ресурсів на територіях, що є ресурсною основою для ведення бізнесу. Характерно, що критичне ставлення суспільства до великого бізнесу спонукало останній до більш рішучих дій у напрямку соціальної діяльності.

Важливо відзначити, що соціальна відповідальність – це не правило, а етичний принцип, яким мають керуватися у процесі прийняття рішень щодо діяльності корпорацій. Відтак значимість його зростає, оскільки, не будучи правовою необхідністю, він вимагає підходу, який базувався б при всіх необхідних перевагах, на морально-етичному підґрунті тих, хто приймає рішення про його застосування у своїй діяльності.

Можливості стейкхолдерів впливати на характер корпоративного управління в напрямку більшої соціальної відповідальності відрізняються в різних країнах, а також у європейських та американських корпораціях. Існують, крім того, численні моделі взаємодії бізнесових структур та неурядових організацій громадянського суспільства.

Європейський Союз активно використовує підходи до вдосконалення системи соціально відповідального бізнесу. На початку двохтисячних років Європейською комісією було ініційовано створення Європейського форуму соціально відповідального бізнесу (European Multi-Stakeholder Forum on CSR). Соціальна та екологічна політика компаній стали пріоритетними сферами взаємодії представників великих корпорацій, профспілок, екологічних, правових, споживчих та інших неурядових організацій.

Серед учасників економічної діяльності, які перебувають у вигідному становищі щодо реалізації принципів соціальної діяльності, – бізнес-асоціації. Вони традиційно мають статус неурядових організацій. До перших об'єднань, які передували сучасним бізнес-асоціаціям, можна віднести торговельні каравани, античні союзи ремісників, середньовічні гільдії тощо. Сучасні торговельні палати, професійні об'єднання, асоціації роботодавців, об'єднання представників малого бізнесу є бізнес-асоціаціями. Вони створюються не терені держав і можуть виступати в ролі допоміжних інституцій у реалізації соціальної політики. У різних регіонах світу діяльність та способи організації роботи бізнес-асоціацій відрізняються одне від одного. Зрештою їх діяльність у цілому і як таких, що спроможні сприяти реалізації соціальних принципів організації виробництва, залежить значною мірою від особливостей національної економіки країн. Їх можливості значно зростають в умовах ринкової економіки. Водночас одним із чинників, що перешкоджає взаємодії бізнес-асоціацій та державних інститутів, є високий рівень недовіри фірм одна до одної та до політики уряду в цілому. Дане положення стосується насамперед нових демократичних держав або країн, що розвиваються. Разом з тим, як підкреслюють деякі дослідники, в умовах недосконалості ринкових та державних інститутів бізнес-асоціації можуть стати механізмом координації, що забезпечує доповнення між фірмами та урядом. Відповідна взаємодія стимулює економічний розвиток і працює на реалізацію соціальних програм.

Характерно, що протягом багатьох років домінувало критичне ставлення до бізнес-асоціацій. Теоретики політичної науки, серед яких найбільш переконливим є М. Олсон, у своїх дослідженнях доводив, що в колективних діях підприємців є лише приватний інтерес, який не може сприяти створенню суспільного добробуту. Він підкреслював, що існування укорінених приватних інтересів сприяє розвитку в національній економіці «інституціонального склерозу» (institutional sclerosis), який негативно впливає на економічний розвиток [6]. Важливо відзначити, що положення досліджень були підтвержені в багатьох працях наступних дослідників протягом двадцяти п'яти років після виходу праці Олсона в 1982 році [7]. Огляд близько сорока п'яти емпіричних досліджень було зроблено у праці Дж. Хекельмана [8].

Очевидно, що ефективність діяльності бізнес-асоціацій відрізняється в розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. У країнах, економіка яких заснована на ринкових відносинах, асоціації відіг-

рають важливу роль не тільки в питаннях, що стосуються підприємництва, а й у вирішенні певних питань суспільної політики, які зачіпають інтереси бізнесу. Можна стверджувати, що в умовах нерозвинутих ринкових відносин їхня діяльність не є суспільно корисною. Водночас у самій природі їх існування закладений механізм взаємодії з державою. Як відзначають дослідники, зокрема Донер та Шнайдер, ефективні бізнес-асоціації, які реалізують суспільно корисні функції, найчастіше стикаються з конкурентним тиском [9]. Відтак вони потребують інституціональної цілісності, кваліфікованого, компетентного апарату і відповідної підтримки з боку держави. Такою підтримкою може бути доступ (через асоціацію) до участі в міжнародних торговельних переговорах, вплив на нормативно-правове регулювання, використання певних асоціацій до розподілу ліцензій, контрактів на державні замовлення. Користь від подібної взаємодії має результатом очевидні переваги. Бізнес-асоціації, професійні об'єднання, вступаючи у партнерські відносини з урядовими структурами, розробляють програми й надають підтримку суспільній політиці, впливають на покращення соціальних параметрів життя суспільства.

Важливість, яку асоціації відіграють у суспільному житті розвинутих країн, підкреслюють результати їхньої діяльності. Зокрема, Американське Товариство посадових осіб асоціацій [10] стверджує, що сьогодні у США нараховується близько 147 тисяч різних асоціацій, які представляють практично кожен професію, галузь, інтерес тощо; 2,2 млрд долл. асоціації щорічно витрачають на технології; 95 % асоціацій пропонують своїм членам власні освітні програми; 71% проводить галузеві дослідження або займається збором статистичних даних. Статистичні дані, які готують асоціації, є унікальними, оскільки вони не можуть бути отриманими з інших джерел, і відповідно уряд зацікавлений в отриманні подібної статистики.

Досягнення в діяльності бізнес-асоціацій у розвинутих країнах свідчать про потенціал, закладений у цих неурядових організаціях за підтримки та взаємодії державних інститутів. Як відзначають деякі аналітики, досвід бізнес-асоціацій як ефективної форми організації бізнесового співтовариства є актуальним для країн з перехідною економікою, в яких традиції активної участі громадян у цивілізованих ринкових відносинах перебувають на стадії формування [11].

З огляду на вищенаведене, можна стверджувати, що, по-перше, оскільки громадянське суспільство є передумовою економічної

ефективності, а соціальна справедливість можлива за умов функціонування громадянського суспільства, створення громадянського суспільства важливе для будь-якої демократичної держави.

По-друге, послаблення інститутів держави в умовах глобалізації вимагає від неї пошуку нових шляхів відродження громадського потенціалу суспільства. Перед державою постає необхідність пошуку нових форм взаємодії з акторами глобального світу з метою реалізації принципів соціальної політики й посилення інститутів держави.

По-третє, використання великими корпораціями принципів соціально відповідального бізнесу є однією з форм взаємодії з неурядовими організа-

ціями, яка забезпечує активізацію потенціалу громадянського суспільства і сприяє реалізації принципів соціальної справедливості, закладених фактом існування держав як таких. Відтак державні інститути мають удосконалювати співробітництво з бізнесовими структурами й громадянським суспільством для пошуку адекватних часу форм реалізації соціальної політики.

По-четверте, бізнес-асоціації як неурядові організації можуть стати механізмом координації взаємодії бізнесу й держави та однією із форм активізації громадянського суспільства. Вони є потенційними учасниками соціальних програм держави.

ПОСИЛАННЯ

1. Putman D. Making Democracy. Civic Tradition in Modern Italy / Putman D. – N. Y., 1995. – 456 p. ; Altvater E. Economic Policy and the Role of the State / E. Altvater // Toward a Global Civil Society. Providence / M. Walzer (Ed.). – Oxford, 1998. – P. 148–159.
  2. Walzer M. The Concept of Civil Society / M. Walzer // Toward a Global Civil Society. Providence – Oxford, 1998. – P. 3ff – 26.
  3. Dahrendorf R. Die Gefaerdete Civil Society / R. Dahrendorf // Europa und Civil Society / Michalski K. (Hrsg.). – Stuttgart, 1991.
  4. Клименко О.А. Неурядові організації і боротьба за соціально відповідальний бізнес / О.А. Клименко // Політичний менеджмент. – 2008.–№ 8. – С. 117 – 127.
  5. Яровой А.И. Политические и социально-экономические условия развития корпоративной социальной ответственности / А.И. Яровой // Бизнес и власть в современной России: теория и практика взаимодействия. – М. : РАГС, 2010.
  6. Olson M. The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups / M. Olson. – Cambridge (Mass.), 1965.
  7. Olson M. The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities / M. Olson. – New Haven, 1982.
  8. Heckelman J.C. Explaining the Rain: the Rise and Decline of Nations after 25 Years / J.C. Heckelman // Southern Economic Journal. – 2007. – Vol.74, Is. 1.
  9. Doner R., Schneider B.R. Business Associations and Economic Development: why Some Associations Contribute More than Others/ Doner R., Schneider B.R. // Business and Politics. – 2000. – No.2. – P.148 – 167.
  10. Американське Товариство посадових осіб асоціацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.asaenet.org](http://www.asaenet.org)
- Институт Предпринимательства и Инвестиций [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smb-support.ru/2796>.

Klymenko O.A. Social contact of the activity of Non-governmental organizations within globalization / Institute of world economy and International Relations NAS of Ukraine.

In the article possibilities of co-operation of the state are rotined with business-associations as nongovernmental organizations and NGO in “stakeholders corporation” structures for the decision of social problem in the conditions of globalization.

Key words: globalization, Non-governmental organization, civil sociaty.

Клименко Е.А. Социальный контекст деятельности неправительственных организаций в условиях глобализации / Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины.

В статье показаны возможности взаимодействия государства с бизнес-ассоциациями как неправительственными организациями и НПО в структурах «корпорации участников» для решения социальных проблем в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, неправительственные органы, гражданское общество.

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2012

Прийнята до друку 26.03.2012